

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

8/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

4-jild, 8-maxsus son (Oktyabr, 2024). - 240 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Maxmudov Bezzod Xamidovich</i> QORAXONIYLAR DAVLATINI XRONOLOGIK DAVRIGA OID FIKR-MULOHAZALAR	9-15
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA DEMOGRAFIK JARAYONLAR	16-20
<i>Ahmedova Dilafruz Xusan qizi</i> MAKTUUBLARDA Q'QON–XIVA XONLIKLARI MUHOSABATLARINING AKS ETIШИ (XIX ACP)	21-27
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SURXON VOHASI IQTISODIY HAYOTIDA TEMIR YO'LLARNING O'RNI	28-32
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Bo'ronov Ismoiljon A'zamjon o'g'li</i> KITOBAT SAN'ATI	33-36

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek Yangibaevich, Masharipov Ozod</i> QAYTA IShLASH KORXONALARIDA KOMPLEKS IShLAB CHIqARISh qISOBINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLAShTIRISH	37-51
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> MIRBOVO NAQSHBANDIY YASHAGAN DAVRDAGI IJTIMOIIY VA MA'NAVIIY MUHIT	52-55
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> BARQARORLIK MASALALARI: MUAMMOLAR, TALQINLAR VA YECHIMLAR	56-60

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Dжалилова Сарварой Мехрожовна</i> ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА В ФРАЗЕОЛОГИИ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА	61-66
<i>Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,</i> SIYOSIIY NUTQDA SAMIMIYLIK	67-72
<i>Saidova Nodira Djahangirovna,</i> INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH	73-77
<i>Sulaymonov Bobir</i> ZAMONAVIIY LUG'ATSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA TERMINOLOGIYASI	78-83
<i>Faxriddinova Dilfuza</i> TABRIK NUTQIIY AKTI HAQIDA	84-87

Xusainova Zebo Ikramovna
RUS, INGLIZ TILI MADANIYATINI TASHUVCHILARINING DIALOGIDA NUTQ ETIKETINING PRAGMATIK VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARNING NAMOYON BO'LISHI 88-94

Karimova Vasila Vahobovna
"GENDER" – UMUMILMIY VA LINGVISTIK KATEGORIYA 95-99

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Фазилов Фарход Маратович
АНАЛИЗ ВОПРОСОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 100-112

Bobomurodov Farxod Boymurotovich
TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARI, ERKINLIK LARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HUQUQIY TA'MINLASHNING RETROSPEKTIV TAHLILI 113-123

Халиқулов Комолиддин Носирович
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 124-129

Салимова Диёрахон Бахтиёржон кизи
ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИЕ ВОЗДУШНУЮ ПЕРЕВОЗКУ ПО ДОГОВОРУ ВОЗДУШНОЙ ПЕРЕВОЗКИ 130-135

Очилов Шермат Рашидович
ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА САМАРАДОРЛИГИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР ТАҲЛИЛИ 136-149

Abdullayeva Nodira Odil qizi
OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK DAN NIMOYALASH HUQUQINING IJTIMOIIY-HUQUQIY TUSHUNCHASI VA MANBALARI 150-156

Одилов Муҳаммадрашодхон
КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЛАР ОБЪЕКТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 157-161

Ҳасанов Муҳриддин Ўроқбой ўғли
МЕХНАТ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ БАРТАРАФ ҚИЛИШ БЎЙИЧА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ 162-170

Rahmonov Jaloliddin
XXI ASRDA INVESTORLAR HUQUQLARINI NIMOYA QILISHNING RIVOJLANISHI: DAVLAT SUVERENITETI VA INVESTORLAR MANFAATLARINI MUVOZANATLASH 171-176

Камилов Ойбек Хамиджонович
Глобальные тенденции студенческой мобильности в контексте теорий миграционных исследований 177-182

Азизов Ниғмонжон Пардаевич, Абдуллаев Ғайратбек Ғайбуллаевич
МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО МАСАЛАЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ 183-187

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Абутова Зульфия Жадигеровна
ПРИМЕНЕНИЕ ПЛАТФОРМЫ КАНООТ! В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ 188-195

<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> ПОСТРОЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ТРИАТЛОНИСТОВ НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ГОДИЧНОМ ЦИКЛЕ ПОДГОТОВКИ	196-202
<i>Jabborova Dilafro'z Ismatullo qizi</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ESP TALABALARI YOZUV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI	203-206
<i>Tursunov Adizjon Nurali o'g'li</i> BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DARAJALARI VA BAHOLASH MEZONLARI	207-212
<i>Naimova Durdona Soxibovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI BOLALAR TA'LIM TIZIMI	213-217
<i>Hamroyeva Sevara Nasriddinovna, Izbosarov Baxriddin Faxriddinovich</i> "BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINI STEM TA'LIMI DASTURI ORQALI O'QITISHDA EKSPERIMENT VA NAZARIY ASOSLARDAN FOYDALANIB O'QITISH METODIKASI" (MOLEKULALARNI TEZLIKLAR BO'YICHA TAQSIMOTI) MAVZUSI MISOLIDA)	218-222
<i>Shotemirov Sanjar Xolmo'min o'g'l</i> SHAXS NUTQIY FAOLIYATINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI	223-227
<i>Мустафоева Дурдона Асиловна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА	228-234
<i>Xoliqova Nargiza Abduvaliyevna</i> TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI	235-239

Received: 10 October 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 25 October 2024

Article / Original Paper

ISSUES OF STATE SOVEREIGNTY IN THE RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS OF FOREIGN STATE COURTS

Halikulov Komoliddin Nosirovich,

Lecturer of the Department of International Law and
Human Rights of Tashkent State University of law

E-mail: x.komoliddin@gmail.com

Abstract. This article examines issues of state sovereignty in the process of recognition and enforcement of decisions of foreign state courts. The article analyzes the principles of international law and national legislation. The principle of sovereign equality of states as well as the relationship between recognition and enforcement of foreign court decisions is also explored. As a result of the study, modern trends and problems of protecting state sovereignty in the process of recognition and enforcement of foreign court decisions were identified.

Keywords: state sovereignty, foreign court decisions, recognition and enforcement, international law, national legislation.

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ

Халиқулов Комолиддин Носирович,

Тошкент давлат юридик университети
«Халқаро ҳуқуқ ва инсон ҳуқуқлари» кафедраси
ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада хорижий давлат судларининг қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масалалари кўриб чиқилади. Мақолада халқаро ҳуқуқ принциплари ва миллий қонунчилик таҳлил қилинади. Шунингдек, давлатларнинг суверен тенглиги принципи ҳамда хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш ўртасидаги муносабатлар ўрганилади. Тадқиқот натижасида хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитетини ҳимоя қилишнинг замонавий тенденциялари ва муаммолари аниқланди.

Калит сўзлар: давлат суверенитети, хорижий давлат суд қарорлари, тан олиш ва ижро этиш, халқаро ҳуқуқ, миллий қонунчилик.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI8Y2024N18.1>

Кириш. Глобаллашув жараёнлари ва халқаро алоқаларнинг кенгайиши шароитида хорижий давлат судларининг қарорларини тан олиш ва ижро этиш масаласи тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Бу жараён давлатларнинг суверен тенглиги принципи билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, халқаро ҳуқуқнинг асосий принципларидан бири ҳисобланади [1]. Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш

зарурати билан давлат суверенитетини ҳимоя қилиш ўртасидаги мувозанатни сақлаш муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу мақоланинг мақсади хорижий давлат судларининг қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масалаларини ўрганиш, шу жумладан, давлатларнинг суверен тенглиги принципига таъсирини таҳлил қилишдан иборат.

Усуллар ва адабиётлар таҳлили. Ушбу тадқиқот халқаро ҳужжатлар ва миллий қонунчилик ҳужжатларини таҳлил қилиш асосида олиб борилди. Мақолани тайёрлашда қуйидаги усуллардан фойдаланилди:

1. Тарихий-ҳуқуқий таҳлил: хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш институтининг ривожланишини ўрганиш.

2. Қиёсий-ҳуқуқий таҳлил: хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этишда турли норматив ҳужжатларни таққослаш.

3. Тизимли таҳлил: хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитетига таъсир этувчи омилларни аниқлаш.

4. Мантиқий таҳлил: олинган маълумотларни умумлаштириш ва хулосалар чиқариш.

Тадқиқот доирасида халқаро конвенциялар, миллий қонунчилик ҳужжатлари ва илмий адабиётлар ўрганилди. Хусусан, 1958-йилги “Чет эл арбитражлари қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш тўғрисида”ги конвенция (кейинг ўринларда Нью-Йорк конвенцияси), 2005-йилги “Судни танлаш тўғрисида”ги Гаага конвенцияси (кейинг ўринларда Гаага конвенцияси), Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги халқаро шартномалари, Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси ва бошқа қонун ҳужжатлари таҳлил қилинди [2, 3, 4].

Илмий адабиётлар орасида Богуславский М.М., Ерпилева Н.Й., Лунц Л.А., каби россиялик олимларнинг асарлари, шунингдек, Г.Борн, Т.Хартлей, А.Бриггс каби хорижий мутахассисларнинг тадқиқотлари ўрганилди [5, 6, 7].

Натижалар. Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этишнинг ҳуқуқий асослари халқаро конвенциялар ва миллий қонунчилик билан белгиланади. 1958-йилги Нью-Йорк конвенцияси ва 2005-йилги Гаага конвенцияси бу соҳадаги асосий халқаро ҳужжатлар ҳисобланади [2, 3].

Давлат суверенитети принципи хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнига сезиларли таъсир кўрсатади. Бу асосан, қуйидаги йўналишларда намоён бўлади:

- а) Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этишнинг ихтиёрийлиги;
- б) Жамоат тартиби (order public) тушунчасининг қўлланилиши;
- с) Миллий судларнинг хорижий суд қарорларини текшириш ваколати [8].

Замонавий тенденциялар хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнини соддалаштириш ва тезлаштиришга йўналтирилган. Бироқ, бу жараёнда давлат суверенитетини ҳимоя қилиш масаласи ҳамон долзарб бўлиб қолмоқда [9].

Таҳлил ва муҳокама. Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масаласи мураккаб ва кўп қиррали муаммо ҳисобланади. Бир томондан, халқаро савдо ва иқтисодий алоқаларнинг ривожланиши хорижий суд қарорларини тезкор ва самарали ижро этишни талаб қилади. Бошқа томондан эса, ҳар бир давлат ўз суверенитетини ҳимоя қилишга интилади.

Давлатларнинг суверен тенглиги принципи халқаро ҳуқуқнинг асосий принципларидан бири ҳисобланади. Бу принцип БМТ Низомининг 2-моддасида мустақамланган бўлиб, барча давлатларнинг тенг ҳуқуқлилиги ва бир-бирининг ички ишларига аралашмаслигини назарда тутди [10]. Шу нуқтаи назардан, хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёни давлатнинг суверен ҳуқуқларига дахл қилиши мумкин.

Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этишнинг ихтиёрийлиги давлат суверенитетини ҳимоя қилишнинг муҳим воситаси ҳисобланади. Ҳар бир давлат ўз миллий қонунчилигида хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш шартлари ва тартибини белгилаш ҳуқуқига эга. Бу эса давлатга ўз манфаатларини ҳимоя қилиш имконини беради.

Жамоат тартиби (order public) тушунчаси давлат суверенитетини ҳимоя қилишнинг яна бир муҳим воситаси ҳисобланади. Бу тушунча давлатга, бошқа бир давлат суди томонидан чиқарилган қарорини тан олиш ёки ижро этишдан бош тортиш имконини беради, агар бу қарор миллий ҳуқуқ тизимининг асосий принциплари ва қадриятларига зид бўлса [6].

Шу билан бирга, замонавий тенденциялар хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнини соддалаштириш ва тезлаштиришга йўналтирилган. Бу эса давлат суверенитетини ҳимоя қилиш масаласига янгича ёндашувни талаб қилади. Хусусан, 2005-йилги Гаага конвенцияси, суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнини соддалаштириш ва стандартлаштириш мақсадида қабул қилинган [3].

Давлат суверенитетини ҳимоя қилиш ва хорижий давлат суд қарорларини самарали ижро этиш ўртасидаги мувозанатни сақлаш учун қуйидаги ёндашувлар таклиф этилади:

1. Халқаро ҳамкорликни кучайтириш ва ягона стандартларни ишлаб чиқиш;
2. Миллий қонунчиликни халқаро конвенциялар талабларига мослаштириш;
3. Турли давлатларнинг судьялари учун ўқув дастурларини ташкил этиш орқали суд амалиётини уйғунлаштириш ва тажриба алмашиш;
4. Замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш орқали хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнини тезлаштириш.

Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масаласи кўп жиҳатдан мураккаб ва зиддиятли характерга эга. Бу жараённи чуқурроқ таҳлил қилиш учун қуйидаги қўшимча жиҳатларга эътибор қаратиш лозим:

1. Халқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик ўртасидаги муносабат. Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш масаласи халқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик ўртасидаги муносабатларнинг мураккаб тизимини акс эттиради. Бир томондан, давлатлар халқаро конвенцияларга қўшилиш орқали маълум мажбуриятларни ўз зиммаларига оладилар. Бошқа томондан эса, ҳар бир давлат ўз миллий қонунчилигини мустақил равишда шакллантириш ҳуқуқига эга [5].

Бу вазиятда давлатлар кўпинча “дуалистик” ёндашувни қўлайдилар, яъни халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий қонунчиликка имплементация қилиш орқали уларни ўз ҳуқуқий тизимларига мослаштирадилар. Бироқ, бу жараён ҳар доим ҳам силлиқ кечмайди ва баъзан зиддиятларга олиб келиши мумкин. Масалан, баъзи

давлатлар хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш учун ўзаролик (reciprocity) принципини талаб қиладилар. Бу принципга кўра, давлат фақат ўз суд қарорларини тан оладиган ва ижро этадиган давлатларнинг суд қарорларинигина тан олади ва ижро этиши тушунилади. Бу ёндашув давлат суверенитетини ҳимоя қилиш нуқтаи назаридан самарали бўлиши мумкин, бироқ давлатлараро турли муносабатларда масалан, савдо, инвестицион ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш каби соҳаларда маълум бир тўсиқларни яратиши мумкин [7].

2. Жамоат тартиби (*ordre public*) тушунчасининг ноаниқ табиати. Жамоат тартиби тушунчаси давлат суверенитетини ҳимоя қилишнинг муҳим воситаси бўлса-да, унинг ноаниқ табиати амалиётда муаммоларга олиб келиши мумкин. Ҳар бир давлат ўз жамоат тартибини ўзи белгилайди ва бу тушунча вақт ўтиши билан ўзгариб бориши мумкин. Баъзи ҳолларда давлатлар жамоат тартиби тушунчасини жуда кенг талқин қилиши натижасида, хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этишдан асоссиз равишда бош тортишлари мумкин. Бу эса халқаро савдо, инвестицион ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш муҳитига салбий таъсир кўрсатади ва давлатлар ўртасидаги ишончни пасайтиради [6].

Шу сабабли, халқаро ҳамжамият жамоат тартиби тушунчасини аниқроқ белгилаш ва унинг қўлланилиши доирасини чегаралаш бўйича саъй-ҳаракатлар амалга ошириб келмоқда. Масалан, 2005-йилги Гаага конвенцияси жамоат тартиби тушунчасини фақат “очиқ-ойдин” (*manifestly*) зиддият ҳолатлардагина қўллашни тавсия этади [3].

3. Юрисдикция масалалари. Хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида юрисдикция масалалари алоҳида аҳамиятга эга. Давлатлар ўз суверен ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида баъзан хорижий давлат судларнинг юрисдикциясини тан олишдан бош тортишлари мумкин. Бу муаммони ҳал қилиш учун халқаро конвенциялар ва икки томонлама шартномаларда юрисдикция масалалари аниқ белгилаб қўйилиши лозим. Шунингдек, судлар ўртасида ҳамкорликни кучайтириш ва тажриба алмашиш орқали юрисдикция масалаларида ягона ёндашувни шакллантириш мумкин [8].

4. Иммунитет масалалари. Давлат иммунитетининг принципи хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнига сезиларли таъсир кўрсатади. Анъанавий ёндашувга кўра, давлат бошқа давлат судларининг юрисдикциясидан иммунитетга эга. Бироқ, замонавий халқаро ҳуқуқда “чекланган иммунитет” концепцияси тобора кенг тарқалмоқда. Бу концепцияга кўра, давлат ўзининг тижорат фаолияти доирасида иммунитетдан воз кечиши мумкин. Бу эса хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш имкониятларини кенгайтиради. Бироқ, бу масалада ҳамон баҳсли жиҳатлар мавжуд бўлиб, ҳар бир ҳолат алоҳида кўриб чиқилишини талаб қилади [9].

5. Арбитраж қарорларини тан олиш ва ижро этиш. Хорижий арбитраж қарорларини тан олиш ва ижро этиш масаласи алоҳида эътиборга лойиқ. 1958-йилги Нью-Йорк конвенцияси бу соҳада муҳим аҳамиятга эга бўлиб, кўплаб давлатлар томонидан ратификация қилинган [2]. Арбитраж қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёни, одатда, суд қарорларига нисбатан соддароқ кечади. Бу эса халқаро савдо ва инвестиция низоларини ҳал қилишда арбитражнинг ролини оширмоқда. Бироқ, бу

ҳолат ҳам давлат суверенитетига маълум даражада таъсир кўрсатиши мумкин, чунки арбитраж қарорлари миллий судлар назоратидан четда қолиши мумкин [10].

6. *Замонавий технологияларнинг таъсири.* Бугунги кунда, ахборот технологияларининг ривожланиши хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Чунки, электрон хужжат айланиши, онлайн суд мажлислари, блокчаин технологиялари каби янгиликлар бу жараённи соддалаштириш ва тезлаштириш имконини бермоқда. Бироқ, бу технологияларнинг қўлланилиши янги ҳуқуқий ва техник муаммоларни келтириб чиқармоқда. Масалан, маълумотларни ҳимоя қилиш, киберхавфсизлик, электрон имзоларнинг ҳуқуқий кучи каби масалалар ҳал қилиниши лозим. Бу эса давлатлардан ўз қонунчилигини янги технологик реалликка мослаштириш ва халқаро ҳамкорликни кучайтиришни талаб қилади.

Хулоса. Хорижий давлат судларининг қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масалалари муҳим аҳамият касб этади. Бу жараён давлатларнинг суверен тенглиги принципи билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, халқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик ўртасидаги муносабатларни тартибга солишни талаб қилади.

Тадқиқот натижасида қуйидаги асосий хулосалар чиқарилди:

1. Хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этишнинг ҳуқуқий асослари халқаро конвенциялар ва миллий қонунчилик билан белгиланади.

2. Давлат суверенитети принципи хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнига сезиларли таъсир кўрсатади, бу эса жараённинг ихтиёрийлиги, жамоат тартиби тушунчасининг қўлланилиши ва миллий судларнинг ваколатлари орқали намоён бўлади.

3. Замонавий тенденциялар хорижий давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнини соддалаштириш ва тезлаштиришга йўналтирилган, бироқ бу жараёнда давлат суверенитетини ҳимоя қилиш масаласи ҳамон долзарб бўлиб қолмоқда.

4. Давлат суверенитетини ҳимоя қилиш ва хорижий давлат суд қарорларини самарали ижро этиш ўртасидаги мувозанатни сақлаш учун халқаро ҳамкорликни кучайтириш, миллий қонунчиликни халқаро стандартларга мослаш ва замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Хулоса қилиб айтганда, хорижий давлат судларининг қарорларини тан олиш ва ижро этиш жараёнида давлат суверенитети масалаларини ҳал этиш учун халқаро ҳамжамият ва алоҳида давлатларнинг биргаликдаги саъй-ҳаракатлари талаб этилади. Бу эса давлатлар ўртасида халқаро савдо ва иқтисодий ҳамда ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш бўйича алоқаларнинг ривожланишига, шунингдек, давлатларнинг суверен ҳуқуқларини ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. United Nations Charter 1945 (full text) <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
2. United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10 June 1958) <https://www.newyorkconvention.org/english>

3. Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements. Entry into force: 1-X-2015. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=98>
4. Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси, 01.04.2018, <https://lex.uz/ru/docs/-3523891>
5. Богуславский М.М. Международное частное право. Москва: Юрист 2007.
6. Ерпылева, Н.Ю. Международное частное право. М.: Издательство Юрайт, 2015.
7. Gary B. Born, Peter B. Rutledge (2014). International Civil Litigation in United States Courts. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
8. Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements. Explanatory Report by Trevor Hartley & Masato Dogauchi. The Hague: HCCH Publications. <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=3959>
9. Briggs A. Agreements on jurisdiction and choice of law //(No Title). – 2008.
10. Лунц Л.А. Курс международного частного права. 2-е изд. М.: Спарк, 2002.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/8 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).